

WAHDAH AL-WUJUD DALAM TRADISI SUFI: ISU DAN ANALISA KRITIS TERHADAP FATWA AKIDAH DI MALAYSIA

Muhammad Khairi Mahyuddin, Awatif Abdul Rahman

ABSTRAK

Isu *wahdah al-wujud* dalam tradisi Sufi di Malaysia merupakan isu akidah yang sering dikaitkan dengan ajaran sesat. Malah, terdapat fatwa di peringkat negeri telah mengeluarkan fatwa mengharamkan doktrin ini secara umum. Lantaran daripada pengeluaran fatwa tersebut telah memberi impak besar kepada masyarakat awam dan pengamal tasawwuf khususnya yang masih memahami isu *wahdah al-wujud* dengan maksud dan manhaj sebenar yang diperakui oleh ulama Sufi muktabar. Objektif kajian ini ialah untuk menjelaskan salah faham doktrin *wahdah al-wujud* dan perbezaan antara ciri ciri *wahdah al-wujud* yang betul dan salah berdasarkan manhaj Sufi sebenar yang dihurai oleh para ulama Sufi muktabar. Metodologi kajian ini adalah kajian sejarah dan tekstual analisis kitab-kitab sufi turas muktabar. Hasil daripada kajian menunjukkan bahawa *wahdah al-wujud* ini merupakan istilah yang tidak boleh difahami secara literal kerana boleh membawa kepada salah penafsiran dan kefahaman. *Wahdah al-wujud* mestilah dihurai mengikut manhaj ulama Sufi sebenar dan menepati prinsip-prinsip akidah yang sepakati. *Wahdah al-wujud muwahhidah* adalah diterima kerana menepati akidah dan shariat, manakala *wahdah al-wujud mulhidah* ditolak kerana bercanggah dengan kedua-dua asas tersebut.

Katakunci: wahdah al-wujud, manhaj Sufi, fatwa

ABSTRACT

The issue of *wahdah al-wujud* in sufis tradition in Malaysia becomes a theological problem that relates to deviant teaching. In addition, in state legal ruling enacts generally it is illegal. Consequently, it gives great impact to community and the practitioners of sufism who have understood meaning and methodology of *wahdah wujud* correctly as affirmed by prominent scholars. The objectives in this study are to explain misunderstanding of *wahdah al-wujud* and to differentiate among the true and wrong characteristic of *wahdah al-wujud* according to the true methodology described by prominent scholars. The method in the study applies historical and textual analysis approach of classical reputable sufis books. Finally, the finding indicates that *wahdah al-wujud* is terminology that cannot be conceived literally because it causes to misunderstanding and misperception. *Wahdah al-wujud* must be explained by following true sufis methodology and complying agreement of theological fundamental. The unitarian *wahdah al-wujud* is acceptable as it is compliance to Islamic theology and law, whereas atheistic *wahdah al-wujud* is rejectable as it is against to both fundamental

Keywords: wahdah al-wujud, sufi manhaj, fatwa

PENDAHULUAN

Menerusi sejarah sufi, istilah *wahdah al-wujud* telah digunakan oleh para pengikutnya Ibn Arabi, Muhammad b Ali (w. 638H/1240M). Dalam karya ibn arabi sendiri tiada perkataan istilah wahdah wujud digunakan secara jelas. Yang dikesan hanya istilah lain seperti al-wujud al-wahid (Ibn Arabi t.t). Namun begitu kerangka untuk membahaskan kewujudan hakiki Allah dan hubungan dengan alam telah diolah oleh pengikutnya dengan istilah *wahdah al-wujud* secara jelas seperti Abd al-Haq b Sabcin al-Mursi (w.1271H/1854M) dalam *Anwar al-Nabi Asrarruha wa Anwacha*, Muhammad Fadl Allah al-Burhanfuri (w.1030H/1620M) dalam *al-Tuhfah al-Mursalat ila Ruh al-Nabi*, Abd al-Ghani al-Nabulusi (w.1143H/1731M) dalam *Idah al-Maqsud min Macna Wahdah al-Wujud*, Ibrahim b Hasan al-Kurani (w.1101/1690M) dalam *Ittihaf al-Dhaki bisharh al-Tuhfah al-Mursalat ila al-Nabi*. Muhammad b Jaafar Al-Kattani (w.745H/1345M) dalam *Jala' al-Qulub min al-Asada al-Ghainnyah bibayan Ihatah b al-Ulum al-Kawniyyah*

Ulama yang mengkritik doktrin wahdah al-wujud juga turut menggunakannya dalam perbahasan mereka seperti Ahmad al-Sirhindi (w 1033H/1624M) in his *al-Maktubat*, Saad al-Din Mas'ud bin Umar al-Taftazani (w.792H/1390M/) and Mulla Ali al-Qari (w.1014H/1605M) dalam *Risalah Wahdah al-Wujud*, Ibn al-Taimiyyah, Ahmad ibn Taymiyyah (w728H/1328M) dalam fatawa dan ibn Qayyim al-jawziyyah Muhammad ibn Abu Bakr (w.751H/1350M) dalam *Madarij al-Salikin*

Di alam melayu, *doktrin wahdah al-wujud* melibatkan perbahasan tawhid menurut mazhab Sufi. Istilah ini telah dibincangkan oleh beberapa ulama melayu dalam karangan tulisan jawi melayu seperti Daud al-Fatani (w1847M) dalam *Manhal al-Safi fi Bayan Rumuz Ahl al-Sufi.*, Abdul Samad al-Falimbani (w1789M) dalam *Sayr al-Salikin* dan Muhammad Nafis al-Banjari (w1795M) dalam *al-Durr al-Nafis*. Huraian doktrin wahdah wujud dihuraikan dalam tujuh martabah seperti la ta'ayyun, tacayun awal, tacyyun thani, alam ruh, alam arwah, alam mithal, alam ajsad dan martabah Insan. Ketujuh-tujuh martabah melibatkan beberapa istilah lain seperti tajalli, faid, syuhud, sebagai jalan pengolahan kefahaman secara aqli dan dhawqi terhadap martabah Allah yang bersifat uluhiyyah dan rububiyah serta pengejalan keEsaanNya dari aspek af'al, sifat, asma' dan dhat sebelum dan sesudah alam alam ini diciptakan. Konsep ini juga melibatkan perbahasan perbezaan antara martabah Allah dan martabah alam sebagai mukminat dan makhluk baharu. Ketiga-tiga kitab tersebut dipengaruhi oleh kitab Arab iaitu *Tuhfah al-Mursalat ila ruh al-Nabi* karangan Muhammad Fadlullah al-Burhanfuri (w.1620M) (Muhammad Khairi 2006).

METODOLOGI KAJIAN

Kajian ini menggunakan kajian sejarah. Ia melibatkan tinjauan asal usul doktrin wahdah al-wujud dalam ilmu tasawwuf . Kajian tekstual pula melibatkan kepada kandungan perbahasan dan olahan ulama dalam kitab-kitab turas islam dalam bahasa Arab dan bahasa melayu. Ia lebih kepada menganalisa maksud dan huraian sebenar maksud wahdah al-wujud mengikut kerangka sebenar dan membezakannya dengan fahaman yang menyeleweng daripada Islam. Selain itu, tinjauan kepada fatwa di Malaysia juga dikaji untuk melihat sudut yang menghukumkan *wahdah al-wujud* sebagai doktrin menyeleweng dan sesat.

DAPATAN KAJIAN

Dapatan kajian mendapati bahawa doktrin wahdah al-wujud telah diharamkan dan difatwakan sesat oleh beberapa institusi fatwa seperti fatwa Negeri Selangor pada 5hb Julai 2001. Fatwa tentang fahaman Wahdatul wujud. (<http://www.muftiselangor.gov.my/ms/fatwa>)

PADA menjalankan kuasa yang diberikan oleh subseksyen 31 (1) dan seksyen 32 Enakmen Pentadbiran Islam 1989, Mufti bagi Negeri Selangor, selepas berbincang dengan Jawatankuasa Perunding Hukum Syara', membuat fatwa seperti yang dinyatakan dalam Jadual.

- i. Fahaman Wahdatul Wujud adalah menyeleweng daripada ajaran Islam yang sebenar. Oleh yang demikian, Umat Islam adalah dilarang mengamalkan fahaman tersebut.
- ii. Orang yang telah mengambil ijazah atau mengamalkan Fahaman Wahdatul Wujud hendaklah segera bertaubat dan memohon keampunan kepada ALLAH Subhanahu Wata'alla.

Fatwa mengenai pengharaman doktrin wahdah al-wujud dalam fatwa Selangor dilihat diwartakan secara umum dan ringkas. Hal ini berkemungkinan dilihat berasaskan kepada kajian kontemporari dan kesalahan fahaman golongan tareqat-tareqat tertentu terhadap doktrin *wahdah al-wujud*. Di kalangan ulama melayu yang mengkritik dan menyalahkan wahdah al-wujud sebagai sesat ialah Shaykh Ahmad Khatib al-Sambas dalam kitab *al-shumush al-lami'ah fi radd ahl al-sab'ah*. Kemudian secara rasminya, doktrin ini telah difatwakan sesat oleh Mufti Kerajaan Johor, Sayyid Alwi Tahir al-Haddad. Beliau mengatakan bahawa wahdah al-wujud dipengaruhi oleh ajaran agama Hindu. Golongan yang berpegangan dengan *wahdah al-wujud* adalah salah dan sesat (Hawash 1980). Kajian kontemporari yang dijalankan oleh Abdul Fatah Harun turut memuatkan beberapa kesalahan dan ciri ciri kesesatan *wahdah al-wujud* sebagai doktrin yang berasal daripada gabungan ajaran falsafah greek, hindu dan shiah (Abdul Fatah 1999) . Antara karangan beliau yang mendedahkan kesesatan *wahdah al-wujud* dialam melayu adalah seperti ahli sunnah wujudiyyah batiniah, ajaran sesat, beberapa masalah utama tasawwuf, martabah tujuh tajalii (penampakan) Allah melalui tujuh martabat. Justeru itu, *wahdah al-wujud* telah difahami sebagai ajaran yang mengandungi unsur iitihad dan hulul dan megabaikan shariat Islam . Ciri- ciri ini menepati doktrin *wahdah al-wujud mulhidah*. Atas alasan ini, *wahdah al-wujud* telah diharamkan dan dihukum sesat secara umum oleh berapa fatwa negeri.

Walaupun demikain, kajian lanjutan dan mendalam perlu dilakukan dan dibezakan antara *wahdah al-wujud mulhidah* yang salah dan *wahdah al-wujud muwahhidah* yang benar(Tuhfah al-Raghibin bi Bayan haqiqah Iman al-Mu'minin t.t). Hal ini kerana doktrin *wahdah al-wujud* adalah satu perbahasan tawhid secara *dhawqi* yang menggunakan manhaj sufi. Manhaj sufi turut di iktiraf sebagai manhaj ahli sunnah wal jamaah . Hal ini jelas daripada definasi Ibn Subki, Abd al-Wahhab b. °Ali b. °Abd al-Kafi al-Subki, 'Abu Nasr Taj al-Din (727-771H / 1328-1370M) bahawa Ahl *al-Sunnah wa al-Jama'ah* terbahagi kepada tiga golongan mengikut manhaj mereka .Pertama, golongan muhaddisin (*ahl al-hadith*), berpandukan al-Quran, hadis dan Ijmak . Kedua , golongan mutakkliman (*ahl al-nazar wa al-°aql*) daripada *al-Asha°iriyyah* and *al-Maturidiyyah* berpandukan akal dan wahyu (al-Qur'an dan hadis). Ketiga, ahli tasawwuf (*ahl al-wujd wa al-kashf*) berpandukan, akal, wahyu (al-quran dan hadis) dan kashaf serta ilham Rabbani (al-Zubaydi 1989).

Terdapat beberapa ulama melayu yang menghuraikan doktrin wahdah al-wujud selari dengan shariat dan akidah berdasarkan manhaj sufi. Antaranya ialah Shaykh Islam Kedah, Haji Wan Sulaiman b. Wan Sidik,(w.1935M) pemimpin Tareqat Naqshabandi Mujaddidii Ahmadi dalam kitabnya hawd al-mawrud fi bayan makna wahdah al-Wujud . Beliau membahagikan wahdah wujud kepada empat mazhab iaitu mazhab jumhur sufi degan pegangan *al-kullu*

ainuhu, mazhab fukaha' dengan pegangan *al-kullu bihi*, mazhab ibn arabi dengan pegangan *al-kullu huwa* dan mazhab Ahmad al-sirhindi dengan pegangan *al-kullu minhu*. Kesimpulannya kesemua mazhab adalah benar menurut kurniaan kerohanian dan cara takrir kefahaman masing masing dalam mentawhidkan Allah (Wan Sulaiman 1334H.). Manakala Shyakh Tuan Tabal Haji Daud Shamsuddin bin Haji Omar al-Libadi (w.1976M), pemimpin tareqat Ahmadiyah Idrisiah dalam Risalah Tasawufnya. Beliau menghuraikan bahawa wahdah al-wujud adalah konsep ontologi yang berasal daripad hakikah muhammadiyah yang menjadi satu sumber asal kewujudan alam. Hubungan *Haqiqah Muhammadiyah* dengan kepelbagaian kewujudan alam ini dibaratkan umpama satu biji benih pokok yang menjadi sumber kepada pelbagai bentuk kewujudan seperti daun, dahan, buah, ranting dan sebagainya (Hamdan, 1992).

Oleh kerana terdapat perbezaan huraian antara *wahdah al-wujud mulhidah* dan *wahdah al-wujud muwahhidah*. Pengharaman fatwa *wahdah wujud* secara umum mestilah diperincikan dan dijelaskan dengan beberapa ciri kesalahannya yang membezakannya dengan ciri ciri *wahdah al-wujud muwahhidah* yang sebenar yang tidak bertentangan dengan shariat dan akidah ahl al-sunnah wal Jamaah (Tuhfah al-Raghibin bi Bayan haqiqah Iman al-Mu'minin t.t).

PERBINCANGAN

Untuk membezakan antara wahdah wujud muwahhidah dengan wahdah al-wujud mulhidah. Maka di sini dihuraikan secara ringkas istilah-istilah digunakan dalam mentahkikan kewujudan Allah kewujudan hakiki pada martabah khalik (*qaim binafsihi*) manaka alam sebagai makhluk (*kullu ma qama bigharihi*) yang dihurai dengan pelbagai istilah seperti wujud majazi, adam, mumkin, zill, manam, batil, khayal, waham Huraian berikut adalah berdasarkan gabungan daripada beberapa kitab melayu dan syarahan ringkas daripada berapa kitab arab bagi memudahkan penjelasan (al-Ghazzali 1995:Muhammad Nafis t.t. al-Kattani 2005).

Pada martabah yang pertama ialah martabah ahadiyyah. Martabah ini merujuk kepada Allah dari segi hakikat diriNya (kunn al-dhat) adalah wujud secara mutlak. Pada martabah ini, kewujudan hakikat kezahiran diri Allah yang maha suci dengan beberapa istilah yang menunjukkan ciri-ciri realiti diriNya seperti tidak nyata (la ta^cayyun), diriNya sahaja (dhat al-buht), ghaib mutlak (ghayb al-mutlaq) kesempurnaan mutlak (kamal dhati), kaya mutlak (al-Ghina al-mutlak) dan tiada sesuatu apa pun bersamaNya (al-^cama'). Kewujudan Allah dalam hal ini tidak mampu di ketahui dan dicerapi melalui deria, imaginasi, aqal atau kiasan kerana kewujudanNya adalah mutlaq tanpa sebarang iktibar pada nama, sifat dan perbuatan serta bebas daripada sebarang syarat, keterikatan dan hubungan dengan apa apa entiti kewujudan lain. Keadaan ini menunjukkan bahawa hakikat Allah yang sempurna, kaya dan tidak berhajat kepada makhluk melainkan kesempurnaan diri Nya sendiri. Kewujudan Allah pada martabah ini adalah yang paling tinggi dan tidak mampu diketahui oleh seseorang melalui usahanya secara akal dan cerapan pancainderia melainkan dengan jalan kashaf (Muhammad Nafis t.t).

Martabah kedua ialah wahidiyyah atau diistilahkan dengan ta^cayun awal. Martabah ini menunjuk perihalan kenyataan, penampakan, kezahiran, manifestasi awal pengenalan kewujudan Allah melalui segala sifatNya dan namaNya. Daripada martabah ini pula wujud hubungan entiti realiti alam yang tetap dan sabit dalam bentuk umum (ijmal) tanpa ada sebarang perbezaan. Dalam hal ini antara entiti awal alam yang mula nyata ialah hakikat Muhammadiyah dan turut dikenali dengan istilah lain seperti al-a^cyan al-thabitah, maclum ilm Allah ma^clumat al-haq, haqaiq al-mumkinah, al-haqaiq al-insaniyyah,

Pada martabah ketiga iaitu al-wahidiyyah atau ta^cayun thani. Dalam martabah ini segala entiti alam yang tetap berada dengan segala sifat dan nama Allah seperti yang dikenali dengan pelbagai istilah di atas telah menyatakan kezahirian kedua mereka daripada bentuk umum kepada bentuk yang khusus dan terperinci (*tafsil*) mengikut acuan, potensi, bakat dan

kesediannya untuk dikeluarkan secara wujud material dengan nama 'wujud' ke dalam alam shahadah. Dalam martabah inilah, Allah mengkhitabkan pengenalan dirinya secara khusus dengan nama Allah terhadap segala entiti yang telah tetap berada hadrah mahabbah Allah secara bentuk terperinci sebelum perintah Kun. Keberadaan segala entiti yang terperinci ini dalam ilmu Allah dikenali sebagai al-Kanz al-Makhfiy tanpa mengubah martabah Allah sebagai pencipta dan entiti alam sebagai mumkinat (Muhammad Nafis t.t).

Dalam martabah ini segala entiti tetap keberadaan mereka dalam ilmu Allah sentiasa berada martabah kehambaan dan kefakiran. Mereka sentiasa memandang dengan pandangan iftiqar dan memohon dengan lisan al-thubut dan al-iftiqar untuk dikeluarkan merasai nikmat wujud di dalam alam shahadah. Maka dengan limpahan kurniaan dan rahmah Ilahi, Allah memperkenankan permohonan mereka untuk dinyatakan di dalam alam shahadah untuk kesempurnaan mereka. Peringkat pendahuluan dan pentakhiran pada martabah pertama, kedua dan ketiga adalah amr iktibari pada kefahaman konsep aqliyyah sahaja untuk difahami yang tidak melibatkan konsep masa (Muhammad Nafis t.t). Ketiga tiga martabat tersebut adalah qadim. Dalam ertikata, martabah pertama adalah qadim dari segi kunh dhat Allah, manakala martabah kedua dan ketiga qadim dari segi hubungan dhat dengan segala sifat dan namanya. Dan konsep qadim bagi segala entiti yang tetap berada dalam segala sifat dan namaya secara umum dan terperinci adalah dari aspek hubungan keberadaan secara irtibat maknawi dalam ilmu Allah yang tidak membawa kepada konsep ittihad dari segi persamaan jenis, kelompok dan kelas (al-Sha^crani t.t).

Walaubagimanapun, hukum kedudukan segala entiti tersebut yang berada secara tetap dalam ilmu Allah samada dalam bentuk umum dan terperinci, mereka tetap dihukum dengan beberapa istilah seperti tiada (ma^cdum) , tiada secara sandaran (al^cadam al-idafi) dan ketiadaan yang besifat mumkin wujud (al^cadam mumkin al-wujud), waham, zill, khayal, manam, batil kerana keberadaannya secara tetap dan sabit dalam bentuk idea dalam ilmu Allah sebelum dikeluarkan dengan kalimah kun untuk merasai nikmat wujud material di alam shahadah atau alam takwin. Hal ini berbeza dengan konsep falsafah yang menyatakan alam ini qadim secara material (al-Sha^crani t.t; Muhammad Nafis t.t). Selepas perintah Kun segala entiti yang wujud ini di alam shahadah atau takwin ini dikira sebagai baharu dan makhluk termasuklah martabah alam arwah, mithal, ajsam dan insan.

Martabah keempat alam arwah merujuk kepada alam ciptaan kerohanian yang sangat halus, sangat luas dan tidak bersusun. Alam ruh mempunyai hubungan ketuhanan yang rapat dan yang melibatkan penciptaan secara langsung daripada alam al-amar iatu satu alam ciptaan tanpa perantaraan. Martabah kelima alam mithal alam ciptaan kerohanian yang sangat halus yang tidak menerima pembahagian atau pecahan. Ia adalah satu alam yang bersifat separa material yang menjadi salinan sifat kepada keadaan dan hal di alam jasad (al-Dihlawi 1996). Martabah keenam alam ajsad. Ia adalah alam yang dicipta dalam bentuk material dalam keadaan yang kasar yang boleh menerima pecahan (Muhammad Nafis t.t).

Martabah ketujuh ialah martabah Insan. Ia adalah martabah alam ciptaan yang menghimpun segala semua martabah yang telah dibincangkan didalam diri manusia yang mempunyai potensi yang berbeza dengan makhluk lain kerana kesediaannya untuk menerima makrifah kepada Allah yang manjadikan manusia berhak dipanggil sebagai khalifah Allah dan Hambanya (Muhammad Nafis t.t). Hal ini disebabkan oleh komposisi manusia terdiri daripada dua unsur iaitu unsur ruh yang terbit daripada alam al-mar dan jasad daripada alam khalq. Ruh adalah ciptaan langsung daripada Allah yang tidak boleh dibahagikan, tidak bersifat material dan bersifat kemalaikatan. Ia adalah entiti sebenar manusia yang dapat berhubung dengan Allah. Manakala alam al-khalq ialah alam yang diciptakan dengan perantaraan yang memerlukan masa, kuantiti, bentuk dan boleh dibahagikan sebagai wadah untuk bergerak di alam shahadah dan sebagai ujian hidup (al-Ghazzali t.t).

Ketujuh-tujuh martabah ini dilihat sebagai formula untuk golongan Sufi mengenal Allah melalui tujuh martabah secara ringkas dan membezakan antara martabah Allah yang sentiasa tetap dalam kedudukan uluhiyyah dan rububiyyah serta qadim manakala alam sentiasa dalam kedudukan makhluk dan baharu. Konsep *wahdah al-wujud* ini tidak boleh difahami secara literal pada istilah, tetapi memerlukan kepada syarahan dan huraian yang jelas daripada kitab kitab muktabar Sufi. Huraiannya bertepatan dengan kaedah terkenal Sufi, *al-rabb rabb wain yanzil wa al'abd 'abd wain yartaqa* (rabb tetap berada dalam martabah Rabb walaupun menurun dan hamba tetap berada dalam martabah hamba walaupun menaik) (ibn Arabi t.t).

Secara umumnya terdapat dua bentuk pengertian *wahdat al-wujud* : Pertama; dari aspek ontologi yang merujuk kepada alam ini satu kewujudan iaitu berasal daripada *Haqiqah Muhammadiyyah* yang menjadi satu sumber kewujudan alam. Hubungan *Haqiqah Muhammadiyyah* dengan kepelbagaian kewujudan alam ini dibaratkan umpama satu biji benih pokok yang menjadi sumber kepada pelbagai bentuk kewujudan seperti daun, dahan, buah, ranting dan sebagainya.

Kedua, dari aspek perspektif penglihatan dan pengalaman kerohanian merujuk kepada penglihatan dan kefanaan mata hati bahawa kesemua kewujudan alam ini datang daripada Allah tanpa ada *ittihad* dan *hulul* dan meninggalkan hukum shariat. Ia memberi pengertian bahawa wujud Allah adalah hakiki dan wujud alam adalah majazi kerana kebergantungan wujud alam kepada Allah Taala yang mencipta alam dari tiada kepada ada. Ia lebih memberi pengertian dengan istilah lain iaitu *shuhud wahdah fi al-kasthrah* dan *shuhud kastrah fi al-wahdah*, *wahdat al-shuhud*, *wujud al-wahid* dan *fana' fi al-tauhid* (al-Ghazzali 1995; Muhammad Nafis t.t ; al-Kattani 2005)

Para ulama tasawuf telah membahagikan pengertian *wahdat al-wujud* ini kepada empat penafsiran: Pertama: Keesaan wujud Allah yang bersifat khas yang bersalahan serta berbeza dengan kewujudan alam. Keseluruhan alam ini datang daripada ilmu, qudrah dan iradah Allah. Kedua: Wujud hakiki, qadim dan azali ialah Allah manakala wujud jaiz mungkin hadith ialah alam ini. Ia memberi pengertian bahawa alam asalnya bermula dengan tiada dan wujud oleh Allah serta berada dalam milik dan kekuasaan Allah. Ketiga, kesatuan kewujudan alam ini datang dari satu sumber kewujudan iaitu daripada *Haqiqah Muhammadiyyah*. Keempat ialah kesatuan Allah dengan alam secara *ittihad* dan *hulul* (al- Kattani, 2005: Abdul Samad. t.th) Penafsiran pertama, dan kedua masih mempunyai prinsip perbezaan di antara Allah sebagai pencipta dan alam sebagai makhluk tanpa wujud *ittihad* dan *hulul* dan meninggalkan shariat. Penafsiran ini tidak bertentangan dengan prinsip akidah dan syariat. Huraian ini telah ditafsirkan dengan beberapa istilah seperti *wahdat al-shuhud*, *shuhud al-wahid*, *al-wujud al-wahid* dan *fana' fi al-tauhid*. Pandangan ini telah dipegang oleh ulama sufi muktabar seperti Imam Abu Hamid Muhammad bin Muhammad al-Ghazzali, Shaykh Muhammad Ali Ibn Arabi, Shaykh Sharaf al-Din al-Farid, Shaykh Sulayman Afifuddin al- Tilimsani, Shaykh Ahmad bin Abd al-Ahad al-Sirhindi, Shaykh Abdul Haq bin Sab`in, Shaykh Abdul Karim Jili, Shaykh Fadlullah al-Burhanfuri, Shaykh Abdul Ghani al- Nabalusi, Shaykh Ahmad al-Qushashi, Shaykh `Abd al-Rahman al-Suyuti, Shaykh Shah Wali Allah al-Dihlawi, Shaykh Muhammad Jaafar al-Kattani, `Abd al-Samad al- Falimbangi, Shaykh Daud al-Fatani dan Shaykh Muhammad Nafis al-Banjari.

Daripada analisa ini dapat disimpulkan bahawa penafsiran pertama, kedua, ketiga boleh dikategorikan sebagai fahaman atau aliran *wujudiah muwahhidah* atau *wahdat al-wujud al-muwahhidah* yang boleh diterima dan dipegang. manakala penafsiran keempat boleh dikategorikan sebagai *wujudiah al-mulhidah* atau *wahdah al-wujud al-mulhidah* yang tidak boleh diterima dan dipegang oleh pengamal tarekat sufi . Pendapat ini adalah ditolak oleh para ulama kerana wujud unsur *ittihad* dan *hulul* serta meninggal ajaran shariat seperti diri manusia berada dalam dhat Allah, alam ini qadim dan lain lain lagi. Fahaman *ittihad* dan *hulul* ini secara ijma' ulama sama ada dari ulama fikah, ahlu kalam dan ahli tasawuf mengatakan ia adalah

batil, kufur dan zindiq (Sharh Usul al-Tahqiq, t.th) Kebanyakan ulama tasawuf dalam mentahkikkan doktrin *wahdat al-wujud* ini sebagai *wahdat al-shuhud*, *shuhud al-wahid*, *al-wujud al-wahid* dan *fana' fi al-tauhid*

Daripada huraian ringkas di atas doktrin *wahdah al-wujud* yang diolah secara ringkas oleh para ulama melayu adalah tidak bertentangan dengan asas akidah. Hal ini disebabkan *wahdah al-wujud* yang dibincangkan menurut metode Sufi masih berpegangan dengan hukum akal yang disepakati oleh ulama kalam dan Sufi iaitu hukum wajib, mustahil dan harus. Perbezaannya adalah pada istilah yang digunakan dan cara pemahaman perbincangan tawhid Sufi berdasarkan konsep *wahdah al-wujud* ini memang sukar difahami jika dibaca dengan sekilas pandangan sahaja. Hal ini kerana para ulama melayu sufi menghuraikannya secara ringkas, banyak petikan pendek, istilah-istilah Sufi, perkataan kiasan serta analogi yang memerlukan syarahan yang cukup. Ibarat- ibarat yang digunakan juga membuka ruang untuk disalah fahami jika seseorang itu tidak mempunyai persediaan yang cukup daripada sumber bacaan Sufi yang lain.

KESIMPULAN

Disebabkan oleh kesukaran dan kesulitan memahami makna sebenar *wahdah al-wujud* sebagai istilah khas tawhid Sufi berdasarkan *manhaj al-kashaf* yang digunakan oleh golongan Sufi, maka disini disarankan beberapa cadangan untuk memahami ajaran tawhid tersebut dengan fahaman sebenar. Antaranya ialah pertama mempunyai persediaan asas ilmu akidah dan syariah dengan baik serta menguasai bahasa Arab dan seninya. Kedua, mengaplikasikan konsep takwil ketika wujud pertentangan dengan logik akal yang berkemungkinan mengandungi makna lain, atau ada takdir pada ibarah kalam. Ketiga, mestilah memahami istilah-istilah Sufi menurut makna yang dikenali dan dipegang dalam mazhab Sufi. Keempat, jika masih kabur dengan makna istilah dan huraian Sufi, maka perlulah merujuk kepada sumber sumber asal Sufi yang muktabar sebagai rujukan syarahan. Kelima, perlu memahami ajaran Sufi dalam konteks yang luas untuk memahaminya secara komprehensif. Kefahaman yang sempit akan menghalang mencari kebenaran makna yang diletakkan. Kefahaman yang jelas boleh menambahkan keimanan dan ketaqwaan kepada Allah.

Manakala kesilapan memahami doktrin *wahdah al-wujud* dalam kitab –kitab melayu Sufi boleh merosakkan akidah kerana melanggar prinsip hukum akal yang di telah disepakati iaitu wajib, mustahil dan harus. Masalah utama kesalahan fahaman *wahdah al-wujud* secara literal ini ialah fahaman ittihad dan hulul atau phanteism seperti fahaman bahawa Allah itu alam dan insan, keqadiman alam, Allah berada dalam jasad manusia, mengabaikan syariah zahir dan berfahaman jabariyyah dimana tiada usaha dan konsep mengambil sebab dan musabbab dalam beramal dan bekerja. Oleh itu, doktrin *wahdah al-wujud* yang dihuraikan ulama Sufi melayu adalah *wahdah al-wujud muwahidah* adalah tidak bertentangan dengan akidah Ahli Sunnah Wal Jamaah. Mereka menggunakan istilah dan pendekatan Sufi untuk menerangkan secara ringkas hubungan Allah dengan makhluk dan perbezaan martabah Allah sebagai khalik dan alam sebagai makhluk baharu.

RUJUKAN

- Abdul Fattah Haron Ibrahim. (1999). *Ahli Sunnah Dan Wujudiah-Batiniah (Mengenai Ajaran Salah)*. Kuala Lumpur: Bahagian Hal Ehwal Islam.
- Abd al-Samad al-Falimbangi . [t.t]. *Sayr al-Salikin*. Thailand: Maktabah wa Matba^{ca}h Muhammad al-Nahdi wa Auladah.
- al-Ghazzali, Muhammad Muhammad. (1995). *Ihya' ^cUlum al-Din*. Bayrut: Dar al-Fikr:
- al-Ghazzali, Muhammad Muhammad. [t.t]. *Kimiyyah al-Sa^cadah*. In *Majmu^c Rasail al-Imam al-Ghazzali li al-Imam Hujjah al-Islam Abi Hamid Muhammad bin Muhammad al-Ghazzali*. Bayrut: Dar al-Kutub al-^cIlmiyyah
- Hamadan Hasan (1992). Tarekat Ahmadiyah di Malaysia. Suatu Analisis fFkta secara ilmiah. Kuala Lumpur : DBP
- <http://www.muftiselangor.gov.my/ms/fatwa>
- Hawash Abdullah. (1980). *Perkembangan Ilmu Tasawwuf Dan Tokoh-Tokohnya Di Nusantara* .Indonesia :al-Ikhlash.
- Ibn ^cArabi, Muhammad ibn ^cAli.. [t.t]. *Al-Futuhah al Makkiyyah fi Ma^crifah al-Asrar al-Malikiyyah wa al Mulkiyyah*. Bayrut: Dar Ihya' al-Turath al- ^cArabi.
- al-Kattani, Muhammad Ja^cfar. (2005). *Jala' al-Qulub min al-Asda' al-Ghainiyyah bibayan Ihatatihi Salla Allah ^calaihi wa Sallam bi al-^culum al-Kawniyyah*. Bayrut. Dar al-Kutub al-^cIlmiyyah.
- Muhammad Khairi Mahyuddin. (2006). Exposition On Al-Tawhid By Shaykh Muhammad Nafis Al-Banjari: An Analytical Study Of His Book Al-Durr Al-Nafis. IIUM : Kuala Lumpur
- Muhammad Nafis al-Banjari. [t.t]. *Al-Durr al- Nafis fi Bayan Wahid al-Af^cal wa al- Asma' wa al-Sifat wa al-Dhat Dhat al-Ta^cqdis*. Edited by Ilyas Ya'qub al Azhari.. Misr : Matba^{ca}h Dar Ihya' al -Kutub al-^cArabiyyah.
- Al-Sha^crani, Abd al-Wahab.. [t.t]. *Al-Yawaqit wa al-Jawahir fi bayan ^cAqa'id al- Akabir*. Bayrut: Dar Ihya' al-Turath al-^cArabi..
- Sharh Usul al-Tahqiq* [t.t]. Pulau Pinang: Pecetakan al-mu^carif Sdn Bhd
- Tuhfah al-Raghibin bi Bayan haqiqah Iman al-Mu'minin [t.t]. Thailand: Maktabah wa Matba^{ca}h Muhammad al- Nahdi wa Auladah
- Wan Sulaiman b Wan Wan Sidik. 1334H. *Hawd al-Mawrud fi Bayan Wahdah al-Wujud*. Pulau Pinang: Persama Press.
- Al-Zubaydi, Muhammad b. Muhammad. (1989). *Ithaf al-Sadat al-Muttaqin bi sharh Ihya' ^cUlum al-Din*. Bayrut: Dar al-Kutub al-^cIlmiyyah. ·